

Гаджук Олена Сергіївна,  
доктор філософії у галузі права,  
помічник-консультант  
народного депутата України  
м. Київ, Україна

### ЗАСТОСУВАННЯ КАТЕГОРІЙ «СИСТЕМА» У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВІ: МЕТОДОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ

*У статті розглядається загальний філософський і методологічний фон застосування наукової категорії «система» крізь призму кримінального права. Розрізняються категорії «система кримінального права» і «кримінально-правова система». Проілюстровано, що наукове розуміння поняття «кримінально-правова система» в сучасних умовах лише складається і є перспективним напрямом вивчення. Висловлено погляд, згідно з яким пояснювальна функція науки вимагає застосовувати категорію «система» у кримінальному праві не в онтологічному, а в епістемологічному розумінні. На підставі філософських категорій загального, особливого й окремого наведено приклади застосування наукової категорії «система» в аспекті кримінального права.*

**Ключові слова:** система, система кримінального права, кримінально-правова система, кримінально-правова реальність

Охорона безпеки людини правовими засобами, імплементація й застосування міжнародних стандартів прав людини у галузі кримінального права, а також верховенство права як орієнтир і методологічний принцип законотворчої і правозастосовної діяльності у кримінально-правовій сфері є тими інтегративними рисами, що об'єднують національні правові системи, які відповідають західній правовій традиції.

У сучасних умовах ми спостерігаємо формування нової науково-методологічної парадигми кримінального права та інших галузей – *верховенства права* як всесвітньої цінності, провідної ідеї та водночас основоположної засади у сфері законотворення та правозастосування. Однак просування вітчизняного кримінального права до цієї нової наукової парадигми здійснюється вельми повільно, для чого є об'єктивні передумови. Річ у тім, що зміна парадигми у будь-якій науковій сфері не може відбуватися інакше, ніж через коригування епістемології. Якщо ж ідеться про правничі науки, то відповідних змін зазнаватиме правова епістемологія, тобто теорія пізнання правових явищ. Крім цього, змін зазнаватиме загальний філософсько-пізнавальний фон наукових розвідок у теорії кримінального права.

Також наголосимо, що у доктрині вітчизняного кримінального права останнім часом помітні зрушення на ниві досліджень її зв'язку з методологією і філософією науки. Проте вчені переважно спираються на специфічний для правознавства методологічний інструментарій, нерідко залишаючи поза увагою зв'язки кримінального права з усталеними елементами предмета філософії – наприклад, з онтологією, гносеологією, діалек-

© Hadzhuk Olena, 2023

тикою, герменевтикою. Варто акцентувати, що на основі окремих із таких вчень створені відповідні методи дослідження. Така особливість ще за часів радянського періоду спричиняла однобічний розвиток науки кримінального права, пріоритетним напрямком якої був юридичний позитивізм, а сама наука тяжіла до коментування законів, підзаконних актів і практики. Зрозуміло, що ідеологічний тиск і пов'язана з ним фактична відсутність наукового плюралізму були вагомими чинниками, які знижували евристичний потенціал теорії кримінального права [1, с. 153–154].

Спочатку потрібно пригадати, що у 70–80 рр. ХХ ст. правова наука збагатилася творами, де розглядалися зв'язки правознавства і філософії, однак лише наприкінці існування СРСР стали з'являтися наукові праці, присвячені проникненню філософських категорій у кримінальне право.

У сучасних умовах, повторимо, ситуація дещо змінилася на краще. В українській науці кримінального права нині спостерігаються кроки до вибудовування її філософського та методологічного підґрунтя, яке ув'язується зі специфічними кримінально-правовими питаннями.

Доволі плідно працював у царині методології науки кримінального права провідний харківський вчений М.І. Панов, який багато уваги присвятив діалектичному методу дослідження кримінально-правових явищ [2]. Діалектиці кримінального права приділяє увагу у своїх працях і Є. Л. Стрельцов [3]. Ідеї кримінально-правової герменевтики глибоко досліджені у наукових здобутках З. А. Загинеї [4]. Наукові категорії «детермінізм», «взаємодія» і «структура» докладно розглянуті під кутом зору інституту співучасті у науковому доробку О. О. Кваші [5; 6]. Деякі методологічні проблеми кримінального права висвітлені у працях П. П. Сердюка – науковець обстоює думку, що для науки кримінального права властивим є метод онтологічного релятивізму; його застосування паліативне і покликане забезпечити внутрішню гармонію в системі кримінального права, що часто перебуває в дисонансі із буттєвою, зокрема соціальною, дійсністю [7; 8]. Зв'язок кримінального права з ідеологією висвітлено у працях Ю. Ю. Коломієць [9]. Ідеологічні засади кримінально-правової політики розглянуто у монографії П. Л. Фріса [10]. Динаміку кримінального права в аспекті побудови ефективного кримінального закону досліджено у творчому доробку Д. О. Балобанової [11]. Проблематику кримінально-правової каузальності, висвітлену в аспекті методу правового прагматизму, започатковано у новій монографії А. А. Музики і С. Р. Багірова [12]. Філософські і методологічні проблеми кримінального права висвітлюються і деякими іншими авторами, праці яких ми не наводимо у зв'язку з обмеженим обсягом наукової публікації.

Водночас науці вітчизняного кримінального права все ще бракує тих досліджень, які розкривають значення і застосування наукової категорії «система» крізь призму власне кримінального права. Викладене положення необхідно сприймати з певними застереженнями, оскільки наукова категорія «система» розглядалася і застосовувалася деякими науковцями стосовно тих кримінально-правових питань, які були безпосереднім предметом дослідження. Причому зазначена проблема тісно пов'язана з висвітленням системного методу (підходу) дослідження. Так, в окремих працях Л. М. Демидової застосовано *системно-функціональний* підхід до КК України і підтверджено думку, що

цей Кодекс є системним утворенням [13; 14]. У науковому доробку О. П. Рябчинської обґрунтована необхідність застосування *системного* підходу як провідного під час дослідження теоретико-правових засад функціонування системи покарань в Україні [15, с. 10]. У працях Т. С. Коханюк розглядалася *теорія систем* як методологічна основа системного тлумачення кримінального закону [16, с. 56–78; 17, с. 206–216].

Є й інші кримінально-правові дослідження, де використовувалася методологія системного підходу. Наприклад, у жовтні 2014 р. було проведено міжнародну науково-практичну конференцію на тему «Наука кримінального права в системі міждисциплінарних зв'язків», збірник матеріалів містить низку праць з використанням зазначеної методології [18].

Попри згадані досягнення, у вітчизняній науці відсутні дисертаційні праці, в яких кримінально-правова система, а також система кримінального права визначені як предмет дослідження.

Зазначена методологічна проблематика містить низку важливих аспектів, висвітлення деяких з них і є **завданням** цієї статті.

Передусім необхідно звернутися до первинного загальнонаукового розуміння змісту поняття «система», у чому нам допоможуть філософська, а також філологічна література – тлумачний словник та словник іншомовних слів.

Філософи визначають поняття системи як «сукупність визначених елементів, між якими існує закономірний зв'язок чи взаємодія» [19, с. 583–584].

Відповідно до словника іншомовних слів «**система** (від грец. *συστήμα* – утворення, складення):

- порядок, зумовлений правильним розташуванням частин, стрункий ряд, зв'язане ціле;
- сукупність принципів, покладених в основу певного вчення;
- форма суспільного устрою (напр., державна С.);
- форма, спосіб побудови, організація чогось (напр., виборча С.);
- сукупність господарських одиниць, установ, організаційно об'єднаних у єдине ціле (напр., С. кооперації);
- сукупність частин, пов'язаних спільною функцією (напр., серцево-судинна С.);
- сукупність гірських порід, що характеризуються певною викопною фауною й флорою;

– С. *відліку* – тіло або група незмінно розташованих одне до одного тіл, відносно якого (яких) визначають рух іншого тіла чи місце події в певний момент часу» [20, с. 707].

При цьому академічний тлумачний словник за ред. акад. І. К. Білодіда розкриває перше значення поняття «система» у такий спосіб: «1. Порядок, зумовлений правильним, планомірним розташуванням та взаємним зв'язком частин чого-небудь» [21, с. 203].

Отже, у літературі філологічного спрямування міститься розуміння поняття «система» як *певного порядку організації і взаємного зв'язку частин цілого*. Проте сприйняти це поняття винятково у такому значенні ми не можемо, оскільки подальші наукові дослідження, здійснені у другій половині XX та на початку XXI століть, висвітлили його неоднакове розуміння в літературі з філософії та методології.

Значну увагу цьому питанню приділили автори вітчизняного підручника «Філософські проблеми сучасного наукового пізнання», які слушно зазначають: «Початок ХХІ століття ознаменувався становленням міждисциплінарної спрямованості природничих, гуманітарних наук, соціальних та технічних. Однією зі складових цього руху став посилений інтерес до складних та самоорганізованих систем. Категорія *система* багатозначна, ємна, нею визначається широке коло явищ. Вона увібрала такі поняття, як «порядок», «ціле», «цілісність», «організація», швидко увійшла у вжиток, відбиваючи собою як процеси, що мають місце у природі, так і в знанні, пізнанні, управлінні, мисленні» [22, с. 233].

Згадані автори правильно наголосили, що універсального філософсько-методологічного розуміння поняття «система» не існує, а запропоновані в науці підходи до розкриття змісту цього поняття спираються на відповідні галузеві спроби його трактування. У зв'язку із цим виокремлюють такі трактування, як: 1) онтологічне, 2) соціально-антропологічне, 3) епістемологічне, 4) штучно-технічне, 5) епістемологічно-методологічне [22, с. 235–246].

У зв'язку із зазначеним виникає закономірне питання: який тип наукового трактування поняття «система» ми повинні застосовувати в аспекті кримінального права?

Для відповіді на це питання необхідно звернутися до засадничих положень теорії права. В останній активно користуються такими поняттями, як «система права» і «правова система». Розглянемо, чим вони відрізняються.

Так, у підручнику за ред. М. І. Козюбри розмежовуються поняття «система права» і «правова система»: «Якщо перше характеризує право виключно як нормативне утворення і становить собою внутрішньо узгоджену систему всіх чинних юридичних норм певної держави, диференційовану на галузі, інститути та інші утворення, то друге – це історично обумовлений комплекс усіх взаємопов'язаних правових явищ (юридичних норм, установ, правосвідомості й правової культури, юридичної практики тощо), які функціонують у певній країні. Центром правової системи є людина, яка не тільки її формує, а й своїми діями реалізує. Тобто за своїм змістом і обсягом поняття «правова система» значно ширше за поняття «система права». Суттєво відрізняється також внутрішня структура цих явищ. Якщо систему права, як зазначалося, становлять такі її структурні елементи, як норма права, інститут права, галузь права, то структуру правової системи визначає специфіка не тільки цих складових, а й низки інших елементів: особливості праворозуміння, джерел права, їх тлумачення і застосування, юридичної техніки і юридичної термінології, правової ідеології та правової психології, своєрідність юридичного мислення тощо» [23, с. 316–317].

Отже, розгляд цих двох загальнотеоретичних понять у кримінально-правовому аспекті дає підстави для висновку про існування і відповідне розмежування понять нижчого рівня доктринального узагальнення – системи кримінального права і кримінально-правової системи. Перше поняття, «система кримінального права», певною мірою зазнало теоретичного осмислення. Причому йдеться не про дослідження такого явища у цілому, а про пізнання його структурних елементів (норма права, інститут права, загальна частина, особлива частина тощо); вони переважно описані і з різною глиби-

ною вивчені наукою кримінального права. Система кримінального права є усталеним параграфом чи підрозділом підручників з кримінального права. При цьому наукове розуміння другого поняття – кримінально-правової системи в сучасних умовах лише складається. Першою вагомою працею, де висвітлені особливості функціонування вітчизняної кримінально-правової системи, її основні складові, стала колективна монографія «Сучасна кримінально-правова система в Україні: реалії та перспективи» (Київ, 2015) [24].

Один із авторів цієї монографії, Ю. І. Баулін, характеризує національну кримінально-правову систему, розкриває взаємопов'язаний механізм функціонування її складових. До них науковець відніс такі явища: 1) доктрина кримінального права; 2) кримінально-правова політика; 3) кримінальне право як галузь права; 4) кримінальне законодавство; 5) кримінальне право як навчальна дисципліна; 6) застосування кримінально-правових норм; 7) кримінально-правова правосвідомість; 8) міжнародне матеріальне кримінальне право [24, с. 39].

Важливим є висновок Ю. І. Бауліна, що всі перераховані елементи кримінально-правової системи України відбивають таке явище суспільної діяльності, як **кримінально-правова реальність** [24, с. 39]. Необхідно пояснити, чому цей висновок ми сприймаємо як важливий. Наша позиція складається через такі міркування. Кримінально-правова реальність – це те, що уже існує, це правові явища, буття яких ми спостерігаємо і описуємо. Проте лише функцією опису наукове осмислення не завершується; воно, власне, лише починається з опису, або дескрипції. Наступною невід'ємною функцією науки є пояснювальна, або експлікація. Під час пояснення особливостей функціонування елементів, що утворюють кримінально-правову реальність, ми мусимо пізнати порядок їх внутрішньої організації і взаємний зв'язок як частин цілого – кримінально-правової системи. Отже, кримінально-правовий зміст загальнонаукового поняття «система» спирається не на буття елементів кримінально-правової реальності, не на їх онтологічний статус, а на пізнання зв'язку цих елементів між собою, тобто на їх епістемологічний статус.

Таким чином, на сформульоване вище питання про тип наукового трактування поняття «система», який ми повинні застосовувати для кримінального права, даємо таку відповідь: це має бути епістемологічне трактування.

Тепер, коли ми визначилися з епістемологічною сутністю наукової категорії «система» у кримінальному праві, стисло розглянемо сфери її функціонування у цій галузі юридичної науки. На наше переконання, за основу слід узяти філософські категорії загального, особливого й окремого.

На загальному рівні спостерігаємо існування цілого – кримінально-правової системи з її складовими, що виокремлені у згаданій монографії за редакцією Ю.В. Бауліна. У цьому аспекті загальнонаукова категорія «система» допомагає виявити і відобразити взаємозв'язки елементів, що її утворюють, показати взаємний вплив цих елементів одне на одного. Водночас в науці кримінального права ще відсутня відповідь на питання – яка саме властивість притаманна кримінально-правовій системі як цілому? Відповідь на зазначене питання є методологічно важливим завданням науки (потребує

© Hadzhuk Olena, 2023



окремого вивчення), оскільки загальнонаукові уявлення про систему передбачають наявність у неї особливої властивості, якої немає в жодному з елементів, що утворюють цю систему.

Рівень особливого у кримінально-правовій системі – це функціонування категорії «система» у межах кожної зі складових цієї системи. Наприклад, система кримінально-правової політики держави, система кримінального законодавства тощо.

На рівні окремого ми застосовуємо наукову категорію «система» для розв'язання певних завдань, що мають відносно самостійний характер. Наприклад, склад злочину як системне утворення; система обставин, що виключають кримінальну протиправність діяння; система покарань; система норм щодо звільнення від кримінальної відповідальності тощо.

На підставі дослідження питання про тип наукового трактування поняття «система» ми вирішуємо у такий спосіб. Кримінально-правовий зміст загальнонаукового поняття «система» спирається не на буття елементів кримінально-правової реальності, не на їх онтологічний статус, а на пізнання зв'язку цих елементів між собою, тобто на їх епістемологічний статус. Таким чином, на сформульоване вище питання про тип наукового трактування поняття «система», який ми повинні застосовувати для кримінального права, даємо таку відповідь: це має бути епістемологічне трактування.

Акцентуємо на необхідності чіткого розмежування, якого потребують поняття «система кримінального права» і «кримінально-правова система». Якщо перше поняття може характеризуватися як певний порядок організації і взаємного зв'язку частин того цілого, яким постає галузь кримінального права, то друге поняття є більш об'ємним за обсягом і кримінальне право як галузь є лише складовою кримінально-правової системи. Підкреслимо, що елементарне проникнення у суть кримінально-правової системи і формулювання її поняття є перспективним завданням і потребує подальших наукових розвідок у напрямі започаткованого дослідження.

У перспективі самостійного розгляду потребує методологічно важливе питання про таку властивість кримінально-правової системи, якої (властивості), відповідно до загальнонаукових уявлень про систему, немає в жодному з елементів, що її утворюють.

## СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гаджук О. С. Філософсько-наукове підґрунтя розвитку вітчизняного кримінального права в умовах наближення до західної правової традиції. *Кримінальне право України перед викликами сучасності і майбуття: яким воно є і яким йому бути*: матеріали міжнар. наук. конференції, м. Харків, 21–22 жовт. 2022 р. / редкол.: В. Я. Тацій, Ю. А. Пономаренко, Ю. В. Баулін та ін. Харків: Право, 2022. С. 153–156.
2. Панов М. І. Проблеми методології науки кримінального права: вибр. наук. праці / уклад. Г. М. Анісімов, В. В. Гальцова; передм. О. В. Петришина, В. І. Борисова. Харків: Право, 2018. 472 с.
3. Стрельцов Є.Л. Діалектика кримінального права. *Правовий вплив на неправомірну поведінку: актуальні грані*: монографія / за ред. О.В. Козаченка, Є.Л. Стрельцова. Миколаїв: Іліон, 2016. С. 7–22.
4. Загиней З. Кримінально-правова герменевтика: монографія. Київ: Видавничий дім «АрТЕк», 2015. 380 с.

© Hadzhuk Olena, 2023

5. Кваша О.О. Зміст і значення понять «взаємодія» та «система» у філософських і правових дослідженнях. *Держава і право*: зб. наук. праць. Київ: Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2012. Вип. 56. С. 30–36.
6. Кваша О.О. Співучасть у злочині: сутність, структура та відповідальність: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. Київ, 2013. 36 с.
7. Сердюк П.П. Поляризація кримінального права як предикатна умова відносної істинності його доктрин, концептів і теорій. *Держава та регіони. Серія: Право*. 2009. № 1. С. 59–80.
8. Сердюк П.П. Теоретичні й методологічні проблеми сучасного кримінального права: монографія. Запоріжжя: Акцент Інвест-Трейд, 2012. 800 с.
9. Коломієць Ю.Ю. Кримінально-правова ідеологія: філософсько-правове дослідження: монографія. Арциз: ФОП Петров, 2019. 467 с.
10. Фріс П.Л. Ідеологія кримінально-правової політики: монографія. Івано-Франківськ: Супрун В.П., 2021. 389 с.
11. Балобанова Д.О. Динаміка кримінального права України (теоретико-прикладне дослідження): дис. ... д-ра юрид. наук. Одеса, 2021. 476 с.
12. Музика А.А., Багіров С.Р. Каузальність і кримінальний закон в аспекті правового прагматизму: монографія. Київ: ПАЛИВОДА А.В., 2023. 144 с.
13. Демидова Л.М. Кримінальний кодекс України як якісно-кількісна система (системно-функціональний підхід). *Вісник Академії правових наук України*: зб. наук. праць / редкол.: В.Я. Тацій та ін. Харків: Право, 2012. С. 216–226.
14. Демидова Л.М. Кримінальний кодекс як системне утворення: загальна характеристика і значення. *Актуальні питання кримінального законодавства України та практики його застосування*: монографія / за заг. ред. В. Я. Тація, В. І. Борисова, Л. М. Демидової. Харків: Право, 2017. С. 20–29.
15. Рябчинська О. П. Теоретико-правові засади функціонування системи покарань в Україні: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. Запоріжжя, 2013. 40 с.
16. Коханюк Т.С. Системне тлумачення кримінального закону: монографія. Львів: ЛьвДУВС, 2014. 264 с.
17. Коханюк Т.С. Системний підхід у кримінальному праві та системність Кримінального кодексу України. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична*. 2009. № 2. С. 206–216.
18. Наука кримінального права в системі міждисциплінарних зв'язків: матеріали міжнар. наук.-практ. конф., 9–10 жовт. 2014 р. / редкол.: В.Я. Тацій (гол. ред.), В. І. Борисов (заст. гол. ред.) та ін. Харків: Право, 2014. 536 с.
19. Філософський енциклопедичний словник. Інститут філософії ім. Г.С. Сковороди Національної академії наук України. Київ: Абрис, 2002. 744 с.
20. Словник іншомовних слів / за ред. члена-кореспондента АН УРСР О.С. Мельничука. Київ: Гол. ред. укр. радянськ. енциклопедії, 1975. 776 с.
21. Словник української мови: [в 11 т.] / АН Української РСР, Ін-т мовознав. ім. О. О. Потебні; редкол.: І. К. Білодід (голова) та ін. Київ: Наук. думка, 1970 – 1980. Т. 9: С / ред. тому: І.С. Назарова та ін. 1978. 916 с.
22. Філософські проблеми сучасного наукового пізнання: підруч. для студентів-магістрів усіх спеціальностей і форм навчання / Я.В. Тарароєв; О.О. Дольська; Т.М. Дишкант та ін. Харків: Видавець Іванченко І. С., 2023. 350 с.
23. Загальна теорія права: підручник / за заг. ред. М.І. Козюбри. Київ: Ваіте, 2015. 392 с.
24. Сучасна кримінально-правова система в Україні: реалії та перспективи: монографія / Ю.В. Баулін, М.В. Буроменський, В.В. Голіна та ін., за заг. ред. академіка НАПрН України Ю.В. Бауліна. Київ: ВАІТЕ, 2015. 688 с.

## REFERENCES

1. *Hadzhuk O.S.* (2022). Filosofske naukove pidpruntia rozvytku vitchyznianoho kryminalnogo prava v umovakh nablyzhenia do zakhidnoi pravovoi tradytsii. "Philosophical and scientific basis of the development of domestic criminal law in the conditions of approximation to the Western legal tradition". Criminal law of Ukraine before the challenges of the present and the future: what it is and what it should be: materials of the international scientific conference, Kharkiv, October 21–22. 2022 / editorial team: V.Ya. Tatsii, Yu.A. Ponomarenko, Yu.V. Baulin. Kharkiv: Pravo. P. 153–156 [in Ukrainian].
2. *Panov M.I.* (2018). Problemy metodolohii nauky kryminalnogo prava. "Problems of the methodology of the science of criminal law": scientific works / compiled by H.M. Anisimov, V.V. Haltsov; foreword by O.V. Petryshyn, V.I. Borysov. Kharkiv: Pravo. 472 p. [in Ukrainian].
3. *Streletsov Ye.L.* (2016). Dialektyka kryminalnogo prava. Pravovyi vplyv na nepravomirnu povedinku: aktualni hrani. "Dialectics of criminal law. Legal impact on illegal behavior: current aspects": monograph / edited by O.V. Kozachenko, Ye.L. Streletsov. Mykolaiv: Ilion. P. 7–22 [in Ukrainian].
4. *Zahynei Z.* (2015). Kryminalno-pravova hermenevtyka. "Criminal-legal hermeneutics": a monograph. Kyiv: ArtEk Publishing House. 380 p. [in Ukrainian].
5. *Kvasha O.O.* (2012). Zmist i znachennia poniat «vzaiemodii» ta «systema» u filosofskykh i pravovykh doslidzhenniakh. "The content and meaning of the concepts "interaction" and "system" in philosophical and legal studies". State and law: a collection of scientific works. Kyiv: Koretsky Institute of State and Law of National Academy of Science of Ukraine. Iss. 56. P. 30–36 [in Ukrainian].
6. *Kvasha O.O.* (2013). Spivuchast u zlochini: sutnist, struktura ta vidpovidalnist. "Complicity in the crime: essence, structure and responsibility": author's abstract of the dissertation ... Doctor of Juridical Sciences. Kyiv. 36 p. [in Ukrainian].
7. *Serdiuk P.P.* (2009). Poliaryzatsiia kryminalnogo prava yak predykatsna umova vidnosnoi istynnosti yoho doktryn, kontseptiv i teorii. "Polarization of criminal law as a predicate condition for the relative truth of its doctrines, concepts and theories". State and Regions. Series: Law. №. 1. P. 59–80 [in Ukrainian].
8. *Serdiuk P.P.* (2012). Teoretychni y metodolohichni problemy suchasnoho kryminalnogo prava. "Theoretical and methodological problems of modern criminal law": monograph. Zaporizhzhia: Accent Invest-Trade. 800 p. [in Ukrainian].
9. *Kolomiiets Yu.Yu.* (2019). Kryminalno-pravova ideolohiia: filosofske-pravove doslidzhennia. "Criminal and legal ideology: a philosophical and legal study": a monograph. Artsyz: FOP Petrov. 467 p. [in Ukrainian].
10. *Fris P.L.* (2021). Ideolohiia kryminalno-pravovoi polityky. "Ideology of criminal law policy": monograph. Ivano-Frankivsk: V.P. Suprun. 389 p. [in Ukrainian].
11. *Balobanova D.O.* (2021). Dynamika kryminalnogo prava Ukrainy (teoretyko-prykladne doslidzhennia). "Dynamics of criminal law of Ukraine (theoretical and applied research)": diss. ... Doctor of Juridical Sciences. Odesa. 476 p. [in Ukrainian].
12. *Muzyka A.A., Bahirov S.R.* (2023). Kauzalnist i kryminalnyi zakon v aspekti pravovoho prahmatyzmu. "Causality and criminal law in the aspect of legal pragmatism": monograph. Kyiv: A.V. PALIVODA. 144 p. [in Ukrainian].
13. *Demydova L.M.* (2012). Kryminalnyi kodeks Ukrainy yak yakisno-kilkisna systema (systemno-funktsionalnyi pidkhid). "The Criminal Code of Ukraine as a qualitative-quantitative system (systemic-functional approach)". Bulletin of the Academy of Legal Sciences of Ukraine: collection of scientific works / ed. team: V.Ya. Tatsii and others. Kharkiv: Law. P. 216–226 [in Ukrainian].
14. *Demydova L.M.* (2017). Kryminalnyi kodeks yak systemne utvorennia: zahalna kharakterystyka i znachennia. Aktualni pytannia kryminalnogo zakonodavstva Ukrainy ta praktyky yoho zastosuvannia. "The Criminal Code as a systemic entity: general characteristics and significance.

© Hadzhuk Olena, 2023



Current issues of the criminal legislation of Ukraine and the practice of its application”: a monograph / edited by V.Ya. Tatsii, V.I. Borysov, L.M. Demydova. Kharkiv: Law. P. 20–29 [in Ukrainian].

15. *Riabchynska O.P.* (2013). Teoretyko-pravovi zasady funktsionuvannia systemy pokaran v Ukraini. “Theoretical and legal principles of the functioning of the penal system in Ukraine”: author’s abstract of the dissertation ... Doctor of Juridical Sciences. Zaporizhzhia. 40 p. [in Ukrainian].

16. *Kokhaniuk T.S.* (2009). Systemne tлумachennia kryminalnoho zakonu. “A systematic approach in criminal law and the systematic nature of the Criminal Code of Ukraine”. Scientific Bulletin of the Lviv State University of Internal Affairs. Legal Series. №. 2. P. 206–216 [in Ukrainian].

17. *Kokhaniuk T.S.* (2009). Systemnyi pidkhid u kryminalnomu pravi ta systemnist Kryminalnoho kodeksu Ukrainy. “A systematic approach in criminal law and the systematic nature of the Criminal Code of Ukraine”. Scientific Bulletin of the Lviv State University of Internal Affairs. Legal Series. №. 2. P. 206–216 [in Ukrainian].

18. Nauka kryminalnoho prava v systemi mizhdystsyplinarnykh zviazkiv. “The science of criminal law in the system of interdisciplinary relations”: materials of the international scientific and practical conference, October 9–10 2014 / editorial team: V.Ya. Tatsii (chief editor), V.I. Borysov (deputy editor-in-chief) and others. Kharkiv: Pravo, 2014. 536 p. [in Ukrainian].

19. Filosofskyi entsyklopedychnyi slovnyk. “Philosophical encyclopedic dictionary”. H. Skovoroda Institute of Philosophy of the National Academy of Sciences of Ukraine. Kyiv: Abrys, 2002. 744 p. [in Ukrainian].

20. Slovnyk inshomovnykh sliv. “Dictionary of foreign words” / edited by the correspondent member of the Academy of Sciences of the Ukrainian SSR O.S. Melnychuk. Kyiv: Chief ed. Ukrainian Soviet Encyclopedia, 1975. 776 p. [in Ukrainian].

21. Slovnyk ukrainskoi movy: [v 11 t.] “Dictionary of the Ukrainian language: [in 11 vol.]” / Academy of Sciences of the Ukrainian SSR, O.O. Potebnia Institute of Linguistics; ed. board: I.K. Bilodid (head) and others. Kyiv: Naukova Dumka, 1970 – 1980. Volume 9: C / editors: I.S. Nazarova and others. 1978. 916 p. [in Ukrainian].

22. Filosofski problemy suchasnoho naukovoho piznannia. “Philosophical problems of modern scientific knowledge”: a textbook for master’s students of all specialties and forms of education / Ya.V. Tararoev; O.O. Dolska; T.M. Dishkant and others. Kharkiv: I.S. Ivanchenko Publisher, 2023. 350 p. [in Ukrainian].

23. Zahalna teoriia prava. “General theory of law”: textbook / ed. by M.I. Koziubr. Kyiv: Vaite, 2015. 392 p. [in Ukrainian].

24. Suchasna kryminalno-pravova systema v Ukraini: realii ta perspektyvy. “Modern criminal legal system in Ukraine: realities and prospects”: monograph / Yu.V. Baulin, M.V. Buromenskyi, V.V. Holina and others, under the general ed. of Academician of the National Academy of Legal Sciences of Ukraine Yu.V. Bovlin. Kyiv: VAITE, 2015. 688 p. [in Ukrainian].

UDC 343.2/.7.01

**Hadzhuk Olena,**

Doctor of Philosophy in Law,

Assistant consultant people’s deputy of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

#### APPLICATION OF THE CATEGORY “SYSTEM” IN CRIMINAL LAW: METHODOLOGICAL ASPECT

The article examines the general philosophical and methodological background of the application of the scientific category «system» through the prism of criminal law.

© Hadzhuk Olena, 2023

DOI (Article): [https://doi.org/10.36486/np.2023.2\(60\).19](https://doi.org/10.36486/np.2023.2(60).19)

Issue 2(60) 2023

[http:// naukaipravookhorona.com/](http://naukaipravookhorona.com/)

In particular, it is worth noting that in Ukrainian criminal jurisprudence today there are steps to build its philosophical and methodological base, which is related to specific issues of criminal law. Numerous works have been researched exploring the relationship of jurisprudence and philosophy. However, the author notes, the science of domestic criminal law still lacks those studies that reveal the meaning and application of the scientific category «system» from the perspective of criminal law.

Thus, the general philosophical and methodological background of the application of the scientific category «system» through the prism of criminal law is considered.

The author has shown that the scientific understanding of the concept of «criminal-legal system» in modern conditions is just beginning, which is a promising direction of research. According to the author's opinion, according to which the explanatory function of science requires to apply the category «system» in criminal law not in the ontological, but in the epistemological sense.

The necessity of a clear distinction between the terms «criminal-legal system» and «criminal-legal system» is emphasized. If the first concept can be characterized as a certain order of organization and mutual connection of parts of the whole, which is a branch of criminal law, then the second term is broader in scope and criminal law as a branch is only a component part of the criminal-legal system. The elementary penetration into the essence of the criminal-legal system and the formulation of its concept is emphasized as a promising task and requires further scientific research in the direction of the initiated study.

Noted, that in the perspective of independent consideration methodologically important question of such a property of the criminal justice system, in accordance with the general scientific concepts of the system, is not in any of its constituent elements.

**Keywords:** system, criminal law system, criminal-legal system, criminal-legal reality.

Отримано 12.06.2023